

ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА НБУВ

Законодавча діяльність в Україні: громадське обговорення

/ моніторинг інформаційного поля /

№ 12 (грудень 2025)

КИЇВ 2025

Засновники: Дослідницька служба Верховної Ради України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна юридична бібліотека.
Заснований у 2024 році. Видається щомісяця.
Редакційна колегія: Л. Ваолевська, Н. Іванова, І. Мищак, Ю. Половинчак

**ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ:
ГРОМАДСЬКЕ ОБГОВОРЕННЯ
/ моніторинг інформаційного поля /**

№ 12 (грудень 2025)

Укладачі:

Н. Іванова (відповідальна за випуск),
О. Гаранін, О. Карашук, С. Юхно.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.

Законодавча діяльність в Україні: громадське обговорення / Дослідницька служба
Верховної Ради України, Національна юридична бібліотека НБУВ.
Київ, 2025. Вип. 12

ЗМІСТ

ПРАВОВА ПОЛІТИКА

Правове регулювання питань цивільної дієздатності, опіки та піклування	3
Цифровізація виконавчого провадження	4
Недопустимість доказів у кримінальному провадженні	10
Гарантії для батьків, які самостійно виховують та утримують дітей	11
Врегулювання порядку добровільного виконання судових рішень	12
Захист прав осіб, визнаних судом недієздатними	23

ЕКОНОМІЧНА ТА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА

Контроль за виробництвом та обігом тютюнової сировини	24
---	----

ГАЛУЗЕВА ПОЛІТИКА

Управління ризиками затоплення та забезпечення участі України у Механізмі цивільного захисту ЄС	26
Правові питання у сфері питного водопостачання та водовідведення	28

ПРАВОВА ПОЛІТИКА

Правове регулювання питань цивільної дієздатності, опіки та піклування

Матеріал на сайті «Центр прав людини Zміна»

Про автора: Темченко Олена, експертка ГО «Українські правозахисні ініціативи»

Дієздатність – не привілей. Чому нова редакція Цивільного кодексу потребує доопрацювання

Ухвалення у першому читанні законопроєкту № 14056, яким парламент пропонує оновити Книгу першу Цивільного кодексу України, стало важливою подією. Ми справді давно потребуємо сучасного регулювання питань цивільної дієздатності, опіки та піклування. І робоча група щодо оновлення цивільного законодавства працювала над змінами з 2020 року. Але коли читаєш текст проєкту, розумієш: реформа, яка має стосуватися тисяч людей з психосоціальною інвалідністю, поки що не стає тією зміною, на яку чекали.

Законопроєкт містить важливі кроки уперед. Розширення переліку особистих немайнових прав для осіб, дієздатність яких обмежена, – це справді корисна і правильна норма (ст. 37 законопроєкту № 14056). Визнання права на звернення недієздатної особи за захистом своїх інтересів – теж є кроком у бік міжнародних стандартів (ст. 41 законопроєкту № 14056). Деталізовано підстави для відмови в призначенні опікуна і піклувальника (ст. 64 законопроєкту № 14056). Пропозиція запровадження норми контролю за діяльністю опікунів і піклувальників – це мінімум, якого в Україні гостро бракувало роками (ст. 72-1 законопроєкту № 14056).

Однак за цими позитивними новелами ховається інше, – те, що послаблює захист прав людей. Найбільш проблемною є пропозиція фактично забрати у недієздатної особи право самостійно звернутися до суду для поновлення своєї дієздатності. Згідно з документом, звертатися можуть опікун, орган опіки, прокурор чи Омбудсман. Але не сама людина, якої це стосується.

Це не просто юридична деталь. Це питання голосу. Питання гідності. Питання того, чи визнає держава людину суб'єктом права, чи залишає її «об'єктом піклування».

Чинний Цивільний процесуальний кодекс прямо дозволяє недієздатній особі подавати заяву до суду. Проєкт № 14056 цю можливість забирає і забирає це право у членів сім'ї та адвоката. Це крок назад. І він суперечить Конвенції про права осіб з інвалідністю, якою встановлено високий стандарт правосуб'єктності всіх людей з інвалідністю. Україна ще у 2009 році ратифікувала цю Конвенцію і офіційно взяла на себе зобов'язання її імплементувати. А це означає: переходити від замісного прийняття рішень до системи підтримки прийняття рішень. Та поки що наміри та дії не співпадають. Зокрема, завдання затвердженого урядом у 2024 році Операційного плану виконання Стратегії деінституціоналізації щодо запровадження моделі підтримки прийняття рішень потягом року не виконувалося.

Ще одна проблема – збереження медичного підходу до визнання особи недієздатною. Формулювання про «хронічний стійкий розлад психічної діяльності» як основну підставу для обмеження дієздатності – це, фактично, механізм, який існує у нас десятиліттями. Ми продовжуємо оцінювати людей з позиції захворювання, а не їхніх можливостей. Це також суперечить міжнародним стандартам і сучасному баченню правоздатності.

Реформа, яка стосується таких вразливих груп, не може бути формальною. Вона має ставити за мету не лише юридичне оновлення, а й реальну зміну підходу – від патерналізму до партнерства, від обмеження до підтримки, від опіки до рівних можливостей. Поки цей підхід не буде законодавчо оформлено, зростатиме й надалі кількість недієздатних людей, яких вже понад 35 тисяч. Ідея інституту недієздатності від початку мала на меті захист людей з психічними розладами. Добросовісні батьки таких людей і досі широко вірять, що таким чином захищають дітей

від можливих зловживань, які призведуть, наприклад, до втрати житла. Однак правозахисники роблять висновок, що тотальне позбавлення прав людини – це не лише підтримання безпорадності таких людей, а й фактично їхня громадянська смерть.

Тотально безправних людей держава має забезпечити захистом. Проте у чинній і запропонованій редакції статті 67 серед обов’язків опікунів недієздатних людей лише забезпечення підопічних необхідними умовами утримання, проживання та забезпечення лікування, які має контролювати орган опіки й піклування (ст. 72-1 законопроекту № 14056). А ухвалені 25 років тому Правила опіки і піклування не містять ефективного контролю за діяльністю опікунів і піклувальників. Фактично запропонована редакція пропонує обмежити життя недієздатної людини лише забезпеченням «належних» умов утримання і лікування.

При цьому задекларована мета змін до ЦКУ – приведення норм у відповідність до європейських стандартів цивільного права, що має спростити шлях України до членства в ЄС.

Європейські країни поступово відмовляються від недієздатності та впроваджують підтримку прийняття рішень Supported Decision. Ухваленням закону № 8/2021 від 2 червня Іспанія розпочала реформу цивільного та процесуального законодавства щодо підтримки людей з інвалідністю у здійсненні ними своєї правоздатності. Ця радикальна реформа призвела до повної відмови від недієздатності й впровадження системи підтримки (support system) та кураторства (curatela) замість повної опіки. Суд може призначити заходи підтримки, які обмежують втручання лише у необхідних сферах (наприклад, управління великим майном), але не позбавляють особу права ухвалювати рішення.

Кроки в напрямі моделі підтримки людей з психосоціальними порушеннями зробила Великобританія, визнавши Закон про ментальну дієздатність 2005 (MCA). Ірландія у 2015 році прийняла Закон про допомогу у прийнятті рішень (дієздатність) і замінила старі патерналістські закони моделлю, орієнтованою на підтримку. Німеччина скасувала класичну опіку (Vormundschaft) та вдосконалила систему підтримки у 2023 році (Закон про реформу законодавства про опіку і піклування VBRRefG). Тенденція таких змін охопила й інші європейські країни.

Тож зміни, запропоновані законопроектом № 14056, є недостатніми в сучасних умовах. Він потребує серйозного доопрацювання перед другим читанням. Україна не може дозволити собі реформу, яка одночасно покращить деякі норми й погіршить інші. Потрібно зробити рішучі кроки, щоб люди з психосоціальними порушеннями стали суб’єктом власного життя, а не мовчазним об’єктом чужих рішень. (<https://zmina.info/columns/diyezdatnist-ne-pryvilej-chomu-Nova-redakciya-cyvilnogo-kodeksu-potrebuye-doopraczyuvannya/>). – 2025. – 12.12).

Цифровізація виконавчого провадження

Матеріал на сайті «Лабораторія законодавчих ініціатив»

На шляху до цілісної державної політики у сфері виконання рішень: комплексний аналіз законопроекту № 14005

У цьому матеріалі ми аналізуємо законопроект № 14005 у контексті виконання Україною євроінтеграційних зобов’язань.

Одним з індикаторів виконання Плану України (Ukraine Facility Plan), зокрема в частині реалізації реформи виконання судових рішень у розділі «Судова система», визначено набрання чинності законом щодо цифровізації виконавчого провадження. Сам План є підґрунтям для отримання фінансової підтримки від Європейського Союзу та основним інструментом відновлення та євроінтеграції. Строк виконання зазначеного індикатора – II квартал 2025 року. Виконавець – Міністерство юстиції України.

Передбачається, що реалізація заходів, спрямованих на диджиталізацію процесів у сфері виконання судових рішень, матиме такі результати:

- станом на IV квартал 2025 року – функціонує система збору даних про виконання судових рішень;
- станом на II квартал 2026 року – функціонує оновлена ІТ-система виконавчого провадження, яка полегшує виконавчий процес, відстеження активів боржників, блокування банківських рахунків і стягнення боргів.

Результатом реформи мають стати більш ефективні процедури примусового виконання судових рішень, що допоможе Україні покращити її міжнародну репутацію як надійної юрисдикції для ведення бізнесу.

Проте через неприйняття у встановлений термін, зокрема цього закону, Україна недоотримала заплановане фінансування від Європейського Союзу.

4 листопада 2025 року Верховна Рада прийняла в першому читанні євроінтеграційний проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення виконавчого провадження через цифровізацію», реєстраційний № 14005 від 4 вересня 2025 року (законопроект № 14005), який наразі готується до розгляду Парламентом у другому читанні.

Після цього в медіа з'явилася низка публікацій, у яких стверджувалося, що законопроект № 14005 змінює порядок звернення стягнення на майно та може призвести до суттєвого звуження прав боржників, оскільки передбачає можливість позбавлення їх єдиного житла у разі наявності заборгованості за житлово-комунальні послуги.

У результаті аналізу законопроекту № 14005 експерти Лабораторії законодавчих ініціатив сформулювали низку висновків:

Невиконання рішень національних судів залишається системною проблемою, на що, зокрема, вказують тіньові звіти, підготовлені для Єврокомісії коаліцією громадських організацій на чолі з Лабораторією законодавчих ініціатив.

Загальна сума боргів за виконавчими провадженнями у 2024 році склала 2,2 трлн грн. Понад 164 тис. нових боргів накопичили українці з грудня 2024 року до березня 2025 року. Органами Державної виконавчої служби та приватними виконавцями за виконавчими провадженнями у 2024 році стягнуто 25 млрд грн, що становить 1,2 % від загальної суми, яку мали стягнути з боржників. Окрім цього, 6,5 млн виконавчих документів підлягало виконанню, з яких усього виконано 1,9 млн.

Станом на 1 червня 2025 року органами примусового виконання по всій країні фактично виконано понад 800 тис. виконавчих документів, за якими стягнуто більш як 6 млрд грн. Загалом на виконанні в Державної виконавчої служби на початок червня 2025 року перебувало більш як 4 млн документів на суму понад 1,5 трлн грн.

Уряд для подолання зазначеної проблеми у січні 2025 року продовжив строк реалізації прийнятої у вересні 2020 року Національної стратегії розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація – до 2027 року та затвердив План Заходів щодо її реалізації.

Згідно з цим документом серед основних причин невиконання судових рішень визначено недостатній рівень автоматизації процесу виконавчого провадження, а також відсутність єдиної системи електронної взаємодії між реєстрами судових рішень та автоматизованою системою виконавчих проваджень, документів для забезпечення аналізу і збору інформації про виконання судових рішень.

Метою законопроекту № 14005, зазначеною в пояснювальній записці до нього, є забезпечення виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) шляхом цифровізації деяких етапів виконавчого провадження, оптимізації його стадій та строків вчинення виконавчих дій.

Запропоновані цим законопроектом зміни, на думку його авторів – групи народних депутатів (Мотовиловець А. В. та інші), сприятимуть оптимізації стадій виконавчого провадження, строків вчинення виконавчих дій та підвищенню ефективності виконавчого провадження.

Законопроект № 14005 пропонує

Внести зміни до законів України «Про дорожній рух», «Про нотаріат», «Про банки і банківську діяльність», «Про депозитарну систему України», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», «Про виконавче провадження» (Закон), «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», через які:

Розширити функціональні можливості автоматизованої системи виконавчого провадження, яка має забезпечити автоматизацію процесів діяльності органів державної виконавчої служби, приватних виконавців та здійснення виконавчого провадження. Зокрема, система має надати сторонам виконавчого провадження доступ до інформації та документів виконавчого провадження, а також можливість надсилати відповідні документи в електронній формі.

Також система має забезпечити електронну взаємодію органів державної виконавчої служби, приватних виконавців із державними органами, банками, іншими фінансовими установами, небанківськими надавачами платіжних послуг, емітентами електронних грошей. Виконавці отримають доступ до інформації про боржників, їхнє майно, доходи та кошти (включно з електронними грошми), зокрема до конфіденційної інформації, що міститься в державних електронних базах даних, реєстрах та інших автоматизованих інформаційних системах.

У зв'язку з цим **стурбованість викликає пропозиція надати виконавцям необмежений доступ до невизначеного кола інформації про боржників, зокрема до конфіденційних даних.**

Зазначене суперечить Конституції та законам України, згідно з якими збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди не допускаються, крім випадків, прямо визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. Крім того, вказане положення законопроекту не відповідає міжнародно-правовим актам, зокрема ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Отже, законопроект створює ризики надмірного втручання виконавців у сферу персональних даних боржників та потенційного порушення їхнього права на захист цих даних.

Надання виконавцям доступу до інформації, яка міститься в державних електронних базах даних та реєстрах, потенційно здатне значно прискорити процеси виконавчого провадження та підвищити їх прозорість. Водночас законопроект не визначає конкретного переліку електронних баз даних та реєстрів, до яких планується надати такий доступ, а також не конкретизує види даних або інформації про їх наявність чи відсутність, які запитуватимуть виконавці.

Неврегульованість цього питання створює правову невизначеність щодо меж доступу до інформації.

Законопроектом також пропонується запровадити автоматичне зняття арешту з рахунків боржника після повного погашення заборгованості без необхідності додаткового звернення до виконавця. Так, у разі надходження на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби, приватного виконавця коштів в достатньому обсязі для задоволення вимог стягувача, сплати виконавчого збору, витрат виконавчого провадження, штрафів та основної винагороди приватного виконавця автоматизована система виконавчого провадження формуватиме повідомлення, яке буде підставою для виключення відомостей про боржника з Єдиного реєстру боржників (ЄРБ) та зняття арешту з коштів, електронних грошей боржника і цінних паперів в електронній формі.

Це повідомлення у день формування надсилатиметься банкам, іншим фінансовим установам, небанківським надавачам платіжних послуг, емітентам електронних грошей, депозитарним установам для зняття арешту з відповідних активів боржника.

Зазначене нововведення, на думку Міністерства юстиції України, має значно спростити процедуру для боржників та знизити навантаження на виконавчу службу.

Водночас автоматичне формування таких повідомлень здійснюватиметься не у всіх випадках з огляду на те, що категорії стягнення виконавчих документів, за якими вони генеруватимуться, пропонується додатково визначити у підзаконному акті Міністерства юстиції України.

При цьому законопроект не передбачає автоматичного зняття арешту з рухомого та нерухомого майна.

Забезпечити електронну взаємодію ЄРБ, який є складником автоматизованої системи виконавчого провадження, з іншими електронними базами даних та реєстрами.

ЄРБ функціонує з січня 2017 року та є систематизованою базою даних про боржників, розміщеною у відкритому доступі на офіційному сайті Мін'юсту, де можна перевірити інформацію про невиконані майнові зобов'язання боржників.

Розширити перелік підстав для внесення та виключення відомостей про боржника з ЄРБ.

Законопроект розширює підстави **включення відомостей про боржника до ЄРБ**. Зокрема, відомості вноситимуться одночасно з винесенням постанови про:

- відкриття виконавчого провадження (*вже передбачено чинним Законом*);
- поновлення або відновлення виконавчого провадження;
- скасування постанов або інших документів, які були підставою для виключення відомостей про боржника з реєстру;
- накладення на боржника штрафу за рішенням немайнового характеру (*чинним Законом передбачено лише щодо рішень про встановлення побачення з дитиною та про усунення перешкод у побаченні з дитиною*);
- внесення відомостей про боржника до реєстру за рішенням про стягнення періодичних платежів (аліментів), якщо розмір заборгованості перевищує суму відповідних платежів за три місяці (*вже передбачено чинним Законом*).

Окрім чинних підстав **виключення боржників з ЄРБ**, які передбачають винесення постанов про: повернення виконавчого документа стягувачу; закінчення виконавчого провадження; скасування примусових заходів за виконавчим документом про стягнення періодичних платежів у день встановлення факту відсутності заборгованості, а також винесення постанови, передбаченої частиною четвертою статті 40 Закону, **законопроект пропонує додатково включити такі підстави:**

- формування автоматичного повідомлення про погашення заборгованості;
- винесення постанови про скасування постанов, на підставі яких внесено відомості про боржника до реєстру;
- на підставі судового рішення.

Запровадити додаткові обмеження прав боржників щодо розпорядження власним майном.

У разі ухвалення законопроекту для власників майна, відомості про яких наявні в ЄРБ, діятимуть такі обмеження:

- **відмова у вчиненні реєстраційних дій щодо транспортного засобу**

Територіальні органи Міністерства внутрішніх справ України, органи, які здійснюють відомчу реєстрацію транспортних засобів, так само як і за чинним законодавством, будуть зобов'язані відмовити боржнику у перереєстрації або знятті транспортного засобу з обліку.

Водночас законопроект передбачає винятки. Відмова не застосовуватиметься у таких випадках: якщо перереєстрація не пов'язана з відчуженням транспортного засобу; придбання транспортного засобу або його отримання в рахунок погашення боргу; придбання транспортного засобу в порядку, визначеному статтею 30 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень»; безоплатної передачі конфіскованого транспортного засобу.

- **відмова у вчиненні дій щодо майна боржника**

Державні органи, органи місцевого самоврядування, нотаріуси та інші суб'єкти, які здійснюють владні функції, а також інвестиційні фірми зобов'язані будуть відмовляти боржнику у вчиненні дій щодо відчуження або застави належного йому майна.

Винятки: майно передано стягувачу; безоплатна передача конфіскованого майна; вчинення правочину, що передбачає набуття права власності на майно іпотекодержателем, заставодержателем або третьою особою за правочином, що укладається іпотекодержателем, заставодержателем.

- **відмова у вчиненні нотаріальних дій**

Нотаріуси та посадові особи, уповноважені на вчинення нотаріальних дій, відмовлятимуть у їх вчиненні не лише щодо відчуження майна (як це передбачено чинним законодавством), але й у разі передачі такого майна в заставу (іпотеку).

- **відмова в державній реєстрації прав**

Крім уже чинної заборони на державну реєстрацію права власності на підставі правочину щодо відчуження майна особою-боржником, законопроектом пропонується, за окремими винятками, додатково заборонити боржнику в державній реєстрації:

1. спеціального майнового права на підставі правочину щодо його відчуження;

2. іпотеки щодо нерухомого майна, об'єкта незавершеного будівництва, майбутнього об'єкта нерухомості, власником якого чи власником спеціального майнового права якого є особа-боржник.

- **обмеження щодо відчуження прав на цінні папери та прав за цінними паперами.**

Боржник не зможе відчужувати свої права на цінні папери та права за цінними паперами в паперовій формі. Так само не допускатиметься відчуження прав на цінні папери та прав за цінними паперами в електронній формі, якщо в системі депозитарного обліку цінних паперів зазначено про обмеження їх обігу.

Залишити без змін існуючий порядок звернення стягнення на кошти та інше майно боржника.

Як і за чинним законодавством, у першу чергу стягнення буде звертатися на кошти, електронні гроші, інші цінності боржника, які знаходяться на рахунках, електронних гаманцях та на зберіганні у банках та інших фінансових установах, небанківських надавачів платіжних послуг, емітентів електронних грошей.

Якщо цих коштів чи інших цінностей недостатньо, стягнення звертатиметься на інше належне боржнику майно, готівкові кошти, крім майна, на яке згідно із законом не може бути накладено стягнення.

Боржник може запропонувати, які види майна чи предмети необхідно реалізувати першочергово, але остаточне рішення приймає виконавець.

Стягнення здійснюватиметься в розмірі, необхідному для виконання за виконавчим документом, з урахуванням стягнення виконавчого збору, витрат виконавчого провадження, штрафів, накладених на боржника під час виконавчого провадження, основної винагороди приватного виконавця.

Накладення арешту на кошти та інші цінності боржника, які знаходяться на рахунках у банках, інших фінансових установах або на електронні гроші, які зберігаються на електронних гаманцях, здійснюватиметься виконавцем не пізніше наступного робочого дня після їх виявлення шляхом винесення відповідної постанови. Арешт буде накладатися у розмірі суми стягнення з урахуванням виконавчого збору, витрат виконавчого провадження, штрафів та основної винагороди приватного виконавця.

Законопроект також дублює чинну норму, за якою забороняється звернення стягнення на єдине житло боржника та земельну ділянку, на якій воно розташоване, якщо сума боргу, що підлягає стягненню за виконавчим провадженням, не перевищує 20 розмірів мінімальної заробітної плати (станом на 2025 рік – 160 тис. грн). У такому випадку виконавець повинен вживати заходів для погашення боргу за рахунок іншого майна боржника (частина сьома статті 48 Закону).

Інших положень, які б дозволяли позбавляти боржника його єдиного житла, законопроект не містить.

Тобто законопроект не розширює можливості для позбавлення боржників їхнього єдиного житла та земельної ділянки, на якій воно розташоване. Звернення стягнення спрямовано насамперед на кошти та інше майно боржника. Єдине житло та земельна ділянка під ним може стати предметом стягнення лише у випадках, уже передбачених законодавством – за наявності заборгованості, яка станом на 2025 рік перевищує 160 тис. грн, та за умови дотримання встановленої черговості звернення стягнення.

Законопроект також не змінює існуючий порядок щодо того, як визначається вартість майна боржника, як проводиться його оцінка, як і де воно зберігається, та як реалізовується майно, на яке звернено стягнення.

Змінити термінологію.

Законопроект пропонує в Законі у більшості випадків замінити термін «арешт майна» на термін «звернення стягнення на майно».

При цьому, визначається, що звернення стягнення на майно боржника полягає в його виявленні, описі та арешті, вилученні (списанні коштів з рахунків) та примусовій реалізації (пред'явленні електронних грошей до погашення в обмін на кошти, які перераховуються на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби, приватного виконавця).

Таким чином, поняття «звернення стягнення на майно» є ширшим, оскільки включає декілька етапів, зокрема і арешт майна.

Водночас в тексті законопроекту ці поняття неодноразово вживаються поруч («звернення стягнення та накладення арешту») або паралельно застосовуються окремі складники звернення стягнення. Наприклад, передбачається, що виконавець під час здійснення виконавчого провадження має право «звертати стягнення на майно боржника, опечатувати, вилучати, передавати таке майно на зберігання та реалізовувати його».

Прикладом некоректної зміни термінології, на нашу думку, є запропонована редакція статті 58 Закону, яка в чинній редакції визначає порядок зберігання майна, на яке накладено арешт. Так, майно, на яке накладено арешт, передається на зберігання боржникові або іншим особам, що призначені виконавцем у постанові про опис та арешт майна боржника, під розписку. Натомість законопроект пропонує зберігати майно, на яке звернено стягнення. Однак термін «майно, на яке звернено стягнення» у розумінні законопроекту охоплює не лише виявлення, опис та арешт, а й подальші стадії вилучення та примусову реалізацію майна. Тобто фактично йдеться про майно, до якого вже застосовано всю процедуру звернення стягнення, а не тільки арешт.

Водночас в частині п'ятій нової редакції статті 56 Закону зазначається, що виконавець під час здійснення опису та арешту майна може, зокрема, передати майно на зберігання іншим особам, про що зазначає в постанові про опис та арешт майна боржника.

З огляду на наведене некоректною видається і запропонована нова назва статті 61 Закону – «Реалізація майна, на яке звернено стягнення». Таке змішування термінів створює правову невизначеність, ускладнює розуміння норм та може призвести до проблем із їх подальшим практичним застосуванням.

Варто зазначити, що законопроект № 14005 не є першою спробою реформування примусового виконання судових рішень та впровадження цифровізації у сфері виконавчого провадження.

Редакція законопроекту № 14005, прийнята у першому читанні, є майже ідентичною до урядового законопроекту № 9363 від 7 червня 2023 року, який був прийнятий за основу в листопаді 2024 року, однак у серпні 2025 року за результатами розгляду в другому читанні відхилений Парламентом та знятий з розгляду. Цей проект зазнав певної критики з боку Асоціації приватних виконавців України.

Окрім цього, питання цифровізації виконавчого провадження, поряд з іншими, були також передбачені в законопроекті № 5660 від 14 червня 2021 року, який після прийняття у першому читанні так і не розглянуто Парламентом у другому. Зазначений законопроект з огляду на його

новели та можливий позитивний вплив на виконання судових рішень підтримували Комітет Верховної Ради України з питань правової політики, Асоціація приватних виконавців України, Міжнародний союз судових виконавців (UIHJ).

Рекомендації

1. Доопрацювати законопроект № 14005 з урахуванням положень попередніх законопроектів (№ 5660, № 9363) і висловлених до них зауважень з метою уніфікації підходів та формування цілісної державної політики у сфері виконання судових рішень, яка враховуватиме позиції як Асоціації приватних виконавців України, так і Міністерства юстиції України.

2. Доопрацювати положення законопроекту № 14005, які передбачають необмежений доступ виконавців до невизначеного кола інформації про боржників з реєстрів та баз даних, зокрема до конфіденційної інформації, з метою приведення їх у відповідність до Конституції України, законів України та міжнародно-правових актів.

3. Визначити вичерпний перелік електронних баз даних та реєстрів, до яких планується надати доступ виконавцям та конкретизувати перелік даних або інформації про їх наявність чи відсутність у відповідних базах даних та реєстрах, що запитуватиметься виконавцями в межах виконавчого провадження.

4. Забезпечити в межах цифровізації судової влади електронну взаємодію ЄРБ з модулями Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи.

5. Узгодити термінологію законопроекту № 14005 з метою усунення правової невизначеності та забезпечення єдності правозастосування.

6. Розглянути можливість запровадження механізмів стимулювання боржників до добровільного виконання судових рішень зобов'язального характеру.

7. Передбачити ефективний адміністративний механізм оскарження рішень, дій чи бездіяльності виконавців у разі наявності помилок, зокрема технічних, в ЄРБ, з огляду на наявні обмеження прав осіб у розпорядженні майном. (<https://parlament.org.ua/analytics/comprehensive-analysis-of-draft-law-№-14005/>). – 2025. – 05.12).

Недопустимість доказів у кримінальному провадженні

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Недопустимість доказу через брак його ідентифікації у протоколі: чи потрібні зміни КПК?

Кримінальний процесуальний кодекс уже зобов'язує фіксувати в протоколі обшуку відомості про вилучені речі. Достатність ідентифікаційних ознак у кожному випадку має оцінювати суд, вирішуючи питання про допустимість доказів у конкретній справі.

Такого висновку дійшли у Національній асоціації адвокатів України за підсумками аналізу проекту Закону № 14159 від 27.10.2025 «Про внесення змін до статті 87 Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення питань недопустимості доказів».

Документом пропонується доповнити КПК, нормою про те, що недопустимими є докази, що були отримані під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, якщо у протоколі обшуку відсутні ідентифікаційні ознаки виявлених та вилучених речей, за якими таку річ можливо достовірно ідентифікувати та характерних ознак.

Як обґрунтування автори законодавчої ініціативи наводять висновок, начебто зроблений Касаційним кримінальним судом ВС у справі № 306/2629/17. У НААУ зазначили, що посилання є некоректним. Адже Верховний Суд лише констатував, що в конкретному індивідуальному випадку протокол обшуку, у якому не було зазначено марки, моделі, номера, а також характерних

ознак вилученого телефону, був обґрунтовано визнаний судом першої інстанції очевидно недопустимим доказом.

При цьому ВС зазначив, що за змістом ст. 433 КПК він перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати й визнавати доведеними обставини, не встановлені в оскарженому судовому рішенні, а також вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.

Тож ВС у згаданому рішенні не формулював висновку щодо застосування норм права, зокрема й щодо недопустимості протоколу обшуку, в якому відсутні ідентифікаційні ознаки виявлених та вилучених речей, і не оцінював цей доказ у контексті його допустимості.

Також адвокати нагадали, що у КПК вже наявні необхідні процесуальні запобіжники. Відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 104 у заключній частині протоколу зазначаються відомості про вилучені речі, документи та спосіб їх ідентифікації. Очевидно, що недостатність ознак для ідентифікації повинна мати наслідком визнання протоколу та похідних від нього речей і документів недопустимими доказами. У будь-якому разі встановлення достатності (або недостатності) ідентифікаційних чи «характерних» ознак має залишатися дискреційним повноваженням суду. (<https://unba.org.ua/news/11130-nedopustimist-dokazu-cherez-brak-jogo-identifikacii-u-protokoli-chi-potribni-zmini-kpk.html>). – 2025. – 16.12).

Гарантії для батьків, які самостійно виховують та утримують дітей

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Гарантії для батьків, які виховують дітей самі, не мають обмежувати право на шлюб

Ідея зрівняти гарантії для батьків, які самостійно виховують дітей, заслуговує на підтримку. Разом із тим, законодавчі зміни не повинні обмежувати право батька на шлюб і мають враховувати реальні, в тому числі воєнні, обставини самостійного виховання дитини.

Комітет Національної асоціації адвокатів України з питань сімейного права опрацював проєкт Закону № 14066 від 22.09.2025 «Про внесення змін до статті Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та висловив деякі зауваження і пропозиції.

Законопроект зокрема пропонується внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, розширивши перелік осіб, до яких не може застосовуватися адміністративний арешт та щодо яких суд має враховувати пом'якшуючі обставини. Передбачається доповнення статей 32 і 36 КУпАП положеннями про чоловіків, які не перебувають у шлюбі та самостійно виховують і утримують дитину (дітей) до певного віку у зв'язку зі смертю матері, визнанням її безвісно відсутньою або встановленням судом факту самостійного виховання та утримання дитини батьком. Такі зміни подаються як «дзеркальне» врегулювання стосовно чинних гарантій для жінок.

У НААУ звернули увагу, що запропоновані зміни пов'язують можливість застосування пом'якшуючих підходів до чоловіка з умовою його неперебування у шлюбі. А таке обмеження суперечить конституційним засадам охорони державою сім'ї та не відповідає статті 23 Сімейного кодексу України, якою закріплено право кожної особи на шлюб. Народження спільної дитини не зобов'язує батьків укладати шлюб, а у випадку смерті матері дитини, яка перебувала у зареєстрованому шлюбі з її батьком, останній не може бути позбавлений права на повторний шлюб лише через те, що він самостійно виховує та утримує дитину.

Разом із тим адвокати позитивно оцінили частину пропозицій, де як підтвердження факту самостійного виховання та утримання дитини передбачається смерть матері чи визнання її судом безвісно відсутньою, оскільки такі формулювання відображають реальні життєві обставини. Водночас Комітет пропонує розширити перелік підстав, включивши до нього, зокрема, випадки визнання матері недієздатною або позбавлення її батьківських прав, адже в усіх цих ситуаціях батько фактично самостійно опікується дитиною.

Також у Комітеті звернули увагу на позицію, висловлену Верховним Судом у справі № 201/5972/22 (постанова Великої Палати від 11.09.2024), згідно з якою факт одноосібного виховання дитини одним з батьків може встановлюватися судом як одна з обставин, що входить до предмета доказування у спорі між батьками щодо виконання ними обов'язків з виховання дитини, тоді як інститут окремого провадження не може використовуватися для створення преюдиційних фактів на майбутнє. При цьому окрема думка (спільна) суддів містить застереження, що в умовах дії правового режиму воєнного стану факт самостійного виховання дитини може існувати і без спору про право, коли обсяг прав іншого з батьків об'єктивно обмежується чи припиняється, наприклад, у зв'язку з перебуванням на окупованій території, у полоні або фактичним самоусуненням від виконання батьківських обов'язків.

Окремо в НААУ наголосили на необхідності узгодження формулювань змін до статей 32 і 36 КУпАП, а також на важливості використання більш простих і гендерно нейтральних конструкцій замість постійного протиставлення «жінки» і «чоловіка». Бо законодавчі зміни мають фокусуватися на факті самостійного виховання та утримання дитини тим із батьків, хто фактично здійснює цю опіку, а не на статевій належності чи формальному сімейному статусі. (<https://unba.org.ua/news/11073-garantii-dlya-bat-kiv-yaki-vihovuyut-ditej-sami-ne-mayut-obmezhuvati-pravona-shlyub.html>). – 2025. – 03.12).

Врегулювання порядку добровільного виконання судових рішень

Матеріал на сайті «Асоціація приватних виконавців України»

*Звернення Асоціації приватних виконавців України до Голови Комітету Верховної Ради України з питань правової політики щодо врахування позиції спільноти приватних виконавців відносно законопроектів № 14108-1 від 15 жовтня 2025 року та № 14108-2 від 21 жовтня 2025 року**

До Верховної Ради України внесено проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного виконання рішень про стягнення грошових коштів № 14108-1 від 15 жовтня 2025 року (далі –законопроект № 14108-1) та проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення можливості добровільного виконання судового рішення № 14108-2 від 21 жовтня 2025 року (далі –законопроект №14108-2).

Так, Законопроектом № 14108-1 пропонується:

1. Внесення змін до Господарського процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України у частині обов'язкового зазначення реквізитів стягувача у позовній заяві, заяві про видачу судового наказу про стягнення грошових коштів, а у разі відсутності банківського рахунку позивач зазначає у позовній заяві бажаний спосіб виконання судового рішення на випадок задоволення позову.

* Матеріал друкується зі скороченнями, повний текст – за посиланням, що надається в кінці повідомлення

Запропоновані законопроектом зміни до процесуальних кодексів у частині обов'язкового зазначення реквізитів стягувача у позовній заяві, заяві про видачу судового наказу, підтримуються АПВУ, оскільки, у разі запровадження надаватимуть можливість добросовісним боржникам самостійно виконати рішення у встановленому законом порядку до моменту відкриття виконавчого провадження.

2. Врегулювати порядок добровільного виконання рішень про стягнення грошових коштів до відкриття виконавчого провадження шляхом зарахування грошових коштів, що підлягають стягненню, на депозитний рахунок органу державної виконавчої служби або приватного виконавця за місцем проживання чи перебування (для фізичних осіб) або місцезнаходженням (для юридичних осіб) боржника, що зазначене у виконавчому документі. З моменту зарахування грошових коштів на депозитний рахунок органу державної виконавчої служби або приватного виконавця, такий виконавчий документ буде вважатися добровільно виконаним боржником.

Такі зміни НЕ вважаються доцільними і НЕ підтримуються спільнотою.

Як слушно зауважено у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного виконання рішень про стягнення грошових коштів»: «у новій ст. 7-1 Закону визначається порядок дій приватного та державного виконавця *до відкриття виконавчого провадження* під час добровільного виконання судового рішення боржником. **Проте такий підхід не враховує, що предметом Закону України «Про виконавче провадження» є «виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) – сукупність дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню».**

Виходячи з положень статті 5 Закону України «Про виконавче провадження», держава уповноважила державних та приватних виконавців на примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб). Натомість, у статті 7-1 передбачається покладання на органи державної виконавчої служби та приватних виконавців нових функцій, зокрема, прийняття коштів на депозит та їх зберігання, які не узгоджуються зі ст. ст. 5, 18, 44 Закону України «Про виконавче провадження», адже за їх чинною редакцією виконавець розпочинає примусове виконання рішень лише після відкриття провадження.

Також АПВУ погоджується із твердженням, викладеним у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного виконання рішень про стягнення грошових коштів», що: «надання боржнику строку для добровільного виконання у випадках, коли законом прямо передбачено негайне виконання рішення, є недоцільним. Статтею 430 ЦПК передбачено перелік підстав для негайного виконання судових рішень. Зокрема, суд допускає негайне виконання рішень у справах про: стягнення аліментів – у межах суми платежу за один місяць; присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць; відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, – у межах суми стягнення за один місяць тощо. У зв'язку з цим слід звернути увагу, що дозвіл на добровільне виконання цих рішень може ускладнити негайне виконання рішення та призвести до порушення прав стягувачів.

Разом з цим, новим п. 22 ч. 1 ст. 39 Закону визначається, що виконавче провадження підлягає закінченню у разі «виявлення, що до дня відкриття виконавчого провадження з примусового виконання виконавчого документу про стягнення грошових коштів такий виконавчий документ

добровільно виконано боржником відповідно до статті 7-1 цього Закону». Проте, таке положення виглядає нелогічним, **оскільки в ньому фактично передбачається можливість закінчення виконавчого провадження без факту його відкриття**».

3. Внесення органом державної виконавчої служби, приватним виконавцем до Єдиного реєстру боржників відомостей про виконавчий документ, що був виконаний боржником у добровільному порядку, з метою інформування стягувачів про факт добровільного виконання.

Варто зауважити, що запровадження такого обов'язку є юридично необґрунтованим, оскільки у виконавців відсутній механізм вносити будь-які відомості у Єдиний реєстр боржників до відкриття виконавчого провадження, з огляду на те, що робота виконавців починається саме з відкриття виконавчого провадження. Покладання на виконавця обов'язку здійснювати такі дії поза межами провадження суперечить ст. ст. 9, 26 Закону України «Про виконавче провадження» та створює суперечність між правовим статусом «боржника» та фактом добровільного виконання.

Крім того, процедура внесення коштів до відкриття виконавчого провадження не забезпечує виконавця необхідними механізмами для встановлення законності, повноти та відповідності такого платежу вимогам виконавчого документа. За відсутності у виконавця виконавчого документа, існує ризик помилкового визначення факту виконання рішення та внесення недостовірних даних до Єдиного реєстру боржників. Це, у свою чергу, може спричинити необґрунтоване порушення прав сторін, збільшення кількості спорів та додаткове навантаження на виконавців.

При цьому, такий порядок може призвести до зловживань, боржниками своїми правами, зокрема у частині зарахування на рахунок органу державної виконавчої служби чи рахунок приватного виконавця не всієї суми, яка підлягає стягненню за виконавчим документом з метою затягування виконання рішення та відтягування відкриття виконавчого провадження та примусового виконання в цілому.

4. Врегулювати порядок добровільного виконання рішень про стягнення грошових коштів після відкриття виконавчого провадження шляхом: 1) передачі стягувачу майна, що належить боржнику, в рахунок повного або часткового погашення боргу за виконавчим документом; 2) реалізації майна, що належить боржнику, та передачі стягувачу коштів від його реалізації в рахунок повного або часткового погашення боргу за виконавчим документом.

Для вчинення цих дій повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода стягувача. Такі дії здійснюються щодо майна боржника, яке не перебуває у заставі. Якщо майно у заставі, то це може здійснюватися лише у випадку коли стягувач є його заставодержателем.

Після повного погашення боргу за виконавчим документом, з урахуванням стягнення виконавчого збору, витрат виконавчого провадження, штрафів, накладених на боржника під час виконавчого провадження, основної винагороди приватного виконавця, виконавче провадження підлягає закінченню.

Варто звернути увагу на те, що станом на сьогодні діє ч. 8 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження», яка встановлює, що у разі якщо при відкритті виконавчого провадження виконавцем накладено арешт на майно боржника, боржник за погодженням із стягувачем має право передати йому таке майно або реалізувати його та передати кошти від його реалізації стягувачу в рахунок повного або часткового погашення боргу за виконавчим документом. У разі продажу майна боржника покупець повинен внести кошти за придбане майно на рахунок органу державної виконавчої служби або приватного виконавця. Після передачі майна стягувачу або внесення покупцем коштів на рахунок органу державної виконавчої служби або приватного виконавця арешт з проданого майна боржника знімається за постановою виконавця. За своїм змістом зазначене правове регулювання є аналогом запропонованої законопроектом моделі порядку добровільного виконання рішень про стягнення грошових коштів після відкриття виконавчого провадження, однак варто зауважити, що дані норми мають ряд неточностей та прогалин, які створюють передумови для зловживань.

Зокрема, не врегульовано, чи може бути застосований такий спосіб реалізації майна у разі, якщо виконавчі провадження щодо одного й того ж боржника відкриті у декількох приватних виконавців та/або у різних відділах державної виконавчої служби, за наявності попередніх арештів (і т.п), а також відсутній визначений механізм узгодження дій між такими виконавцями.

Так само відсутній чіткий механізм зняття арештів та/або заборон на відчуження майна у випадку наявності інших обтяжень, накладених у межах інших виконавчих проваджень. За таких умов існує ризик вибіркового задоволення вимог окремих стягувачів, порушення принципу черговості та пропорційності задоволення вимог, а також створення ситуацій правової невизначеності для сторін виконавчого провадження та третіх осіб.

Таким чином, закріплення на законодавчому рівні зазначеного механізму без усунення наявних прогалин не лише не вирішує існуючих проблем, а навпаки – підсилює ризики зловживань з боку боржників та ускладнює забезпечення дотримання прав інших учасників виконавчого провадження.

Крім викладеного, у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного виконання рішень про стягнення грошових коштів» зазначається про дискусійність запропонованого порядку добровільного виконання рішень про стягнення грошових коштів після відкриття виконавчого провадження визначеного у новій ст. 7-2 Закону.

«У ч. 2 нової ст. 7-2 Закону пропонується передбачити обов'язок боржника повідомити стягувача та відповідний орган державної виконавчої служби або приватного виконавця про намір добровільно виконати рішення з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля) або рекомендованим листом. Проте слід звернути увагу, що при цьому строк для добровільного виконання рішення не визначений, як і відповідальність боржника, коли він, заявивши про намір добровільно виконати рішення, **не здійснив відповідні дії**, що свідчить про незавершений механізм реалізації зазначеного припису.

Водночас положення нової статті не узгоджуються з визначеною у ч. 1 ст. 26 Закону процедурою початку виконавчого провадження, за якою виконавець розпочинає примусове виконання рішення на підставі виконавчого документа, зазначеного у статті 3 цього Закону: **1) за заявою стягувача** про примусове виконання рішення; **2) за заявою прокурора** у разі представництва інтересів громадянина або держави в суді; 3) якщо виконавчий документ надійшов від суду у випадках, передбачених законом; 4) якщо виконавчий документ надійшов від суду на підставі ухвали про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду (суду іноземної держави, інших компетентних органів іноземної держави, до повноважень яких належить розгляд цивільних чи господарських справ, іноземних чи міжнародних арбітражів) у порядку, встановленому законом; 5) у разі якщо виконавчий документ надійшов від Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів».

Таким чином, запропоновані зміни є нереалістичними в умовах чинного правового регулювання та створюють значні ризики зловживань з боку боржників. Також ситуація, коли боржник заявляє про намір добровільно виконати рішення без визначеного строку, створює правову невизначеність і може використовуватися для затягування виконання та уникнення заходів примусового виконання рішень.

Проєктом Закону № 14108-2 передбачено:

1. Зміни до Господарського процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України щодо доповнення окремих статей у частині визначення вимог до позовної заяви та заяви про видачу судового наказу: доповнення відомостями про банківські реквізити заявника (дані банківського рахунку, які необхідні для здійснення платежів боржником).

Запропоновані законопроєктом зміни до процесуальних кодексів у частині обов'язкового зазначення реквізитів стягувача у позовній заяві, заяві про видачу судового наказу, підтримуються

Асоціацією, оскільки надаватимуть можливість добросовісним боржникам самостійно сплатити кошти у встановленому законом порядку до відкриття виконавчого провадження.

2. Закріплення положення про добровільне виконання рішення суду протягом семи днів після набрання рішенням законної сили.

Встановлення семиденного строку добровільного виконання є також необґрунтованим та недоцільним, з огляду на те, що:

1) боржники і так мають значний часовий проміжок для самостійного виконання рішення – від моменту його ухвалення до отримання стягувачем виконавчого документа, який на практиці може видаватися судами тижнями або місяцями;

2) такий порядок створює можливість штучного затягування виконання, оскільки боржники будуть зловживати правом на цей строк для приховування активів чи виведення коштів;

3) встановлення додаткової стадії добровільного виконання суперечитиме принципу обов'язковості виконання судового рішення (ст. 129-1 Конституції України) та практиці КСУ і ЄСПЛ, які наголошують на необхідності ефективності та своєчасності виконання рішень;

4) це призведе до зменшення надходжень виконавчого збору до державного бюджету, що негативно вплине на фінансування системи примусового виконання та її здатність забезпечувати виконання рішень;

5) наявність передбаченого законом семиденного строку створює прямий ризик відчуження майна або виведення коштів боржником, адже, чітко усвідомлюючи, що протягом цього періоду примусові заходи не можуть бути застосовані, боржник фактично отримує гарантований час для вчинення дій, спрямованих на унеможливлення подальшого виконання рішення. Такий механізм лише стимулює недобросовісну поведінку та ускладнює подальше стягнення.

У сукупності такі ризики роблять встановлення семиденного строку на добровільне виконання неприйнятним з точки зору правової визначеності та ефективності сфери примусового виконання рішень в Україні.

Крім цього, Асоціацією приватних виконавців України було проведено опитування серед приватних виконавців щодо доцільності внесення тих чи інших змін до законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного виконання рішень про стягнення грошових коштів» № 14108-1 від 15 жовтня 2025 року та законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення можливості добровільного виконання судового рішення» № 14108-2 від 21 жовтня 2025 року. Отримані результати повністю підтверджують позицію АПВУ та свідчать про однозначне бачення професійної спільноти з порушених питань.

Так, за результатами проведеного опитування **55 %** приватних виконавців підтримують запропоновані законопроектом № 14108-1 зміни до процесуальних кодексів у частині обов'язкового зазначення реквізитів стягувача у позовній заяві, заяві про видачу судового наказу, **37 %** – не підтримують, **8 %** – важко визначитися.

Запровадження добровільного виконання рішень про стягнення грошових коштів до відкриття виконавчого провадження шляхом зарахування грошових коштів, що підлягають стягненню, на депозитний рахунок органу державної виконавчої служби або приватного виконавця не підтримується спільнотою: **89 %** опитаних приватних виконавців проти таких змін, **3 %** – за, **8 %** важко визначитися.

89 % опитаних респондентів проти покладення обов'язку на виконавця вносити відомості до Єдиного реєстру боржників у разі сплати коштів боржником на рахунок до відкриття виконавчого провадження, **11 %** – важко визначитися, при цьому, жоден виконавець не підтримує таку ініціативу.

Запровадження добровільного виконання рішень про стягнення грошових коштів після відкриття виконавчого провадження, у запропонованій законопроектом № 14108-1 редакції теж

не підтримується спільнотою: **79 %** опитаних приватних виконавців проти таких змін, **10 %** – за, **9 %** – не думають, що така модель ефективна, **2 %** – важко визначитися.

Щодо законопроекту № 14108-2: **50 %** опитаних приватних виконавців підтримують запропоновані ним зміни до процесуальних кодексів у частині обов'язкового зазначення реквізитів стягувача у позовній заяві, заяві про видачу судового наказу, **38 %** – не підтримують, **12 %** – важко визначитися.

У питанні врегулювання порядку добровільного виконання рішення суду протягом семи днів після набрання рішенням законної сили, **62 %** опитаних респондентів вказали, що не підтримують таку пропозицію, **30 %** – підтримують, **8 %** – важко визначитися.

Варто також зауважити, що Асоціація приватних виконавців України уже висловлювала позицію щодо категоричної непідтримки запровадження (повернення) інституту самостійного (добровільного) виконання рішень при підготовці проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо цифровізації виконавчого провадження» (реєстр. № 9363) і довела її до відома Комітету Верховної Ради України з питань правової політики листом від 28.05.2025 № 900/01-14.

Разом із тим, Асоціація підтримує внесення змін до процесуальних кодексів у частині обов'язкового зазначення стягувачами своїх реквізитів (зокрема банківських рахунків) у позовних заявах та заявах про видачу судового наказу, для того щоб добросовісні боржники мали можливість самостійно сплатити кошти у встановленому законом порядку до відкриття виконавчого провадження.

При цьому, вважаємо за доцільне повторно наголосити, що інститут самостійного (добровільного) виконання рішень є недоцільним у виконавчому провадженні з огляду на наступне.

Статтею 1291 Конституції України закріплено, що судові рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Європейський суд з прав людини неодноразово у своїх рішеннях констатував, що виконання судового рішення як завершальна стадія судового провадження є невід'ємним елементом права на судовий захист, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Крім цього, питання виконання судового рішення як невід'ємної складової права кожного на судовий захист закладено на конституційному рівні і неодноразово було предметом розгляду Конституційним Судом України.

Виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави. (Рішення Конституційного Суду України від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012).

Невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом. (Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012).

Конституційний Суд України наголошує, що забезпечення державою виконання судового рішення як невід'ємної складової права кожного на судовий захист закладено на конституційному рівні у зв'язку із внесенням Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401–VIII змін до Конституції України та доповненням її, зокрема, статтею 129-1, частиною другою якої передбачено, що держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

<...> обов'язкове виконання судового рішення є необхідною умовою реалізації конституційного права кожного на судовий захист, тому держава не може ухилятися від виконання свого позитивного обов'язку щодо забезпечення виконання судового рішення задля реального захисту та відновлення захищених судом прав і свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб,

суспільства, держави. Позитивний обов'язок держави щодо забезпечення виконання судового рішення передбачає створення належних національних організаційно-правових механізмів реалізації права на виконання судового рішення, здатних гарантувати здійснення цього права та обов'язковість судових рішень, які набрали законної сили, що неможливо без їх повного та своєчасного виконання.

Конституційний Суд України, беручи до уваги статті 3, 8, частини першу, другу статті 55, частини першу, другу статті 129-1 Конституції України, свої юридичні позиції щодо визначення виконання судового рішення складовою конституційного права на судовий захист, вважає, що держава, створюючи належні національні організаційно-правові механізми реалізації права на виконання судового рішення, повинна не лише впроваджувати ефективні системи виконання судових рішень, а й забезпечувати функціонування цих систем у такий спосіб, щоб доступ до них мала кожна особа, на користь якої ухвалене обов'язкове судове рішення, у разі, якщо це рішення не виконується, у тому числі державним органом. Конституційний Суд України наголошує, що визначений у законі порядок забезпечення державою виконання судового рішення має відповідати принципам верховенства права та справедливості, гарантувати конституційне право на судовий захист; невиконання державою позитивного обов'язку щодо забезпечення функціонування запроваджуваної нею системи виконання судових рішень призводить до обмеження конституційного права на судовий захист та нівелює його сутність. (Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 15 травня 2019 року № 2-р(П)/2019).

Досліджуючи практику Європейського суду з прав людини, Конституційний Суд України узагальнив, що визначене статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року право на суд було б ілюзорним, якби юридична система держави допускала, щоб остаточне обов'язкове судове рішення не виконувалося на шкоду одній зі сторін; і саме на державу покладено позитивний обов'язок створити систему виконання судових рішень, яка була б ефективною як у теорії, так і на практиці, і гарантувала б їх виконання без неналежних затримок; ефективний доступ до суду включає право на те, щоб рішення суду було виконане без невиправданих затримок; держава і її державні органи відповідальні за повне та своєчасне виконання судових рішень, які постановлені проти них (абзац одинадцятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 15 травня 2019 року № 2-р(П)/2019). (Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) від 28 серпня 2020 року №10-р/2020).

Отже, примусове виконання рішення суду є завершальною і невід'ємною стадією правосуддя, і будь-яке ухвалене судом рішення без його фактичного виконання не має належної державної ваги.

Відповідно до статті 1 Закону 1404-VIII виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) – сукупність дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

Стаття 1 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» визначає, що примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) (далі – рішення) покладається на органи державної виконавчої служби та у визначених Законом № 1404-VIII випадках – на приватних виконавців.

Згідно з положеннями Закону № 1404-VIII виконавець розпочинає примусове виконання рішення на підставі виконавчого документа. Вичерпний перелік виконавчих документів встановлений у статті 3. Виконавчими документами, на підставі яких може бути розпочато примусове виконання судового рішення, є виконавчі листи та накази, судові накази; ухвали, постанови судів у цивільних,

господарських, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення, кримінальних проваджень у випадках, передбачених законом.

Виконавець не пізніше наступного робочого дня з дня надходження до нього виконавчого документа виносить постанову про відкриття виконавчого провадження, в якій зазначає про обов'язок боржника подати декларацію про доходи та майно боржника, попереджає боржника про відповідальність за неподання такої декларації або внесення до неї завідомо неправдивих відомостей.

У постанові про відкриття виконавчого провадження за рішенням, примусове виконання якого передбачає справляння виконавчого збору, державний виконавець зазначає про стягнення з боржника виконавчого збору в розмірі, встановленому статтею 27 цього Закону.

Державний виконавець виносить одночасно з постановою про відкриття виконавчого провадження постанову про стягнення виконавчого збору (крім виконавчих документів про стягнення аліментів). Виконавчий збір стягується державним виконавцем у розмірі 10 відсотків суми, що підлягає примусовому стягненню, поверненню, або вартості майна боржника, що підлягає передачі стягувачу за виконавчим документом, заборгованості із сплати аліментів.

Стягнутий виконавчий збір перераховується до Державного бюджету України протягом трьох робочих днів з дня надходження на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби.

Виконавчий збір не стягується, *якщо рішення було виконано до винесення постанови про відкриття виконавчого провадження.*

Приватному виконавцю за вчинення виконавчих дій сплачується винагорода. Розмір основної винагороди приватного виконавця встановлений Постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 № 643 «Про затвердження Порядку виплати винагород державним виконавцям та їх розмірів і розміру основної винагороди приватного виконавця» та становить за рішеннями майнового характеру 10 відсотків суми, що підлягає стягненню, або вартості майна, що підлягає передачі за виконавчим документом.

Приватний виконавець виносить постанову про стягнення основної винагороди *одночасно з постановою про відкриття виконавчого провадження.*

Важливо зазначити, що у редакції Закону України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 № 606-XIV (втратив чинність 05.01.2017) був передбачений строк для самостійного виконання рішення до семи днів (у разі виконання рішення про примусове виселення боржника – у строк до п'ятнадцяти днів). Про необхідність боржнику виконати рішення у такий строк державний виконавець зазначав у постанові про відкриття виконавчого провадження. У разі ненадання боржником документального підтвердження повного виконання рішення державний виконавець на наступний день після закінчення такого строку розпочинав примусове виконання рішення із стягненням з боржника виконавчого збору і витрат, пов'язаних з організацією та проведенням виконавчих дій.

Однак, законодавець відмовився від такого підходу під час реорганізації системи виконання судових рішень відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 № 276/2015 (далі – Стратегія), та прийняття у 2016 році Закону України «Про виконавче провадження» у новій редакції.

Стратегія передбачала своїми завданнями і заходами, зокрема, **підвищення ефективності виконавчого провадження, зниження формалізації, оптимізація стадій виконавчого провадження та строків проведення виконавчих дій, досягнення справедливого балансу інтересів між захистом прав стягувачів і боржників, впровадження дієвих стимулів для добровільного виконання судових рішень, заходів впливу щодо боржників.**

Порядок звернення судових рішень до виконання встановлений процесуальними кодексами. Відповідно до їхніх положень виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого

листа (наказу – у господарському судочинстві), виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремих підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» № 3200-ІХ від 29.06.2023 доповнено норми ГПК України, ЦПК України, КАС України положеннями, які визначають строки внесення виконавчих документів до Єдиного державного реєстру виконавчих документів. Згідно з ними виконавчі листи (накази господарського суду) в електронній формі вносяться до Єдиного державного реєстру виконавчих документів протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили, а його копія (текст) виконавчого документу, що містить інформацію про його веб-адресу у Єдиному державному реєстрі виконавчих документів, надсилається стягувачу до електронного кабінету. У разі його відсутності – рекомендованим листом з повідомленням про вручення чи цінним листом.

У паперовій формі виконавчі документи видаються судом у порядку, встановленому розділом ХІХ Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженій наказом Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814.

Відповідно до пункту 6 вказаного розділу судові рішення звертаються до виконання після того, як вони набрали законної сили, *та повернення справ до суду першої інстанції після апеляційного або касаційного розгляду*, крім випадків негайного їх виконання. Строки виготовлення (видачі) виконавчих документів у паперовій формі нормативно не визначені.

Приватні виконавці зауважують, що на практиці виготовлення та направлення виконавчого документу стягувачу займає певний проміжок часу. Такий час «добросовісним» боржником використовується для самостійного виконання рішення і в такому разі виконавчий документ у подальшому взагалі не пред'являється стягувачем до примусового виконання.

Вибірковий аналіз відомостей Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить, що у місті Києві судами виконавчі документи видаються протягом декількох місяців з дня набрання рішенням законної сили.

Так, у справі № 369/13502/20 постановою Київського апеляційного суду від 17 січня 2019 року рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області від 19 квітня 2018 року залишено без змін. Виконавчий лист Києво-Святошинським районним судом Київської області видано 13 липня 2018 року – майже після спливу 6 місяців з дня набрання рішенням законної сили.

У справі № 377/6/19 судові рішення набрало законної сили 17 травня 2019 року, два виконавчі листи отримані стягувачем 12.08.2019 – протягом трьох місяців.

У справі № 911/3112/21 Рішення Господарського суду Київської області від 31.03.2022 набрало законної сили 21.04.2022. На примусове виконання зазначеного рішення Господарським судом Київської області видано відповідний наказ 07.07.2022 – через два з половиною місяці.

Отже, як свідчить практика, **боржники за судовими рішеннями мають достатній час для самостійного виконання судового рішення після набрання ним законної сили та до його пред'явлення до примусового виконання.**

Справедливо зазначити, що правові системи зарубіжних країн визначають різні підходи до застосування строку на самостійне (добровільне) виконання рішення:

– законодавство не передбачає строку на самостійне (добровільне) виконання на стадії виконавчого провадження. Закони таких держав визначають, що виконавче провадження ініціюється стягувачем *за умови, що рішення не виконано боржником добровільно (Чеська Республіка, Королівство Нідерландів, Словацька Республіка);*

– строк на самостійне (добровільне) виконання встановлюється до видачі судом виконавчого документу або безпосередньо у судовому рішенні (Королівство Іспанія, Республіка Хорватія, Латвійська Республіка, Федеративна Республіка Бразилія, Сполучені Штати Америки).

Однак, при запозиченні досвіду тієї чи іншої країни варто брати до увагу культуру виконання рішень, що історично у ній склалась.

Разом з тим, слід відзначити що через відсутність системи обліку всіх рішень такі показники не враховують ті рішення, які були виконані добровільно одразу після їхнього ухвалення та відповідно не подавались кредитором для примусового виконання органам державної виконавчої служби або приватним виконавцям.

Зважаючи на вищевикладене, **Асоціація приватних виконавців НЕ погоджується та категорично НЕ підтримує пропозиції щодо повернення добровільного виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) з огляду на таке.**

По-перше, з наведеного аналізу можна зробити висновок, що видача судом виконавчого документа про примусове виконання рішення у разі, якщо таке рішення вже виконано боржником самостійно (добровільно), суперечить логічній послідовності стадій судового провадження (судовий розгляд, подальше примусове виконання рішення тощо).

Зважаючи на вказане, надання боржникові строку на самостійне (добровільне) виконання рішення та стадії його примусового виконання (тобто після видання судом виконавчого документа про примусове виконання такого рішення та початку виконавчого провадження – власне процедури примусового виконання рішення) не є обґрунтованим з точки зору логічної послідовності стадій судового процесу та не сприяло б ефективності роботи системи правосуддя взагалі.

По-друге, запровадження строку на самостійне (добровільне) виконання рішення не узгоджується з порядком звернення до виконання інших категорій виконавчих документів, зокрема – постанов у справах про адміністративні правопорушення. Такий порядок передбачений положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Положення Розділу V КУпАП передбачають строк для самостійного виконання рішення.

Статтями 307, 308 КУпАП встановлено, що штраф має бути сплачений порушником не пізніше як через п'ятнадцять днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, крім випадків, передбачених статтями 3001, 3002 цього Кодексу, а в разі оскарження такої постанови – не пізніше як через п'ятнадцять днів з дня повідомлення про залишення скарги без задоволення.

У разі несплати правопорушником штрафу у такий строк, постанова про накладення штрафу надсилається для примусового виконання до органу державної виконавчої служби за місцем проживання порушника, роботи або за місцезнаходженням його майна в порядку, встановленому законом.

У порядку примусового виконання постанови про стягнення штрафу за вчинення адміністративного правопорушення з правопорушника стягується подвійний розмір штрафу.

Відповідно до статті 3001 у разі несплати штрафу порушником протягом 30 днів з дня набрання законної сили постановою про накладення адміністративного стягнення за правопорушення у сферах безпеки дорожнього руху та паркування транспортних засобів така постанова підлягає примусовому виконанню.

Разом з цим, Асоціація також вважає за необхідне звернути увагу, **що впровадження добровільного виконання судових рішень очевидно призведе і до зменшення надходжень у Державний бюджет України за рахунок стягнення державними виконавцями виконавчого збору та збільшить поле для маніпуляцій боржником при виконанні/невиконанні своїх зобов'язань.**

Виконавчий збір – це збір, що справляється на всій території України за примусове виконання рішення органами державної виконавчої служби. Виконавчий збір стягується з боржника до Державного бюджету України.

За даними, які надані на запит Асоціації, Міністерством юстиції України у 2022 році стягнуто 863 млн. грн. виконавчого збору, у 2023 році: 1 478 млн. грн., у 2024 році: було заплановано 993 млн. грн., натомість стягнуто – 1,9 млрд. грн. (майже у 2 рази більше від запланованого).

На 2025 рік заплановано обсяг надходжень виконавчого збору до Державного бюджету України у сумі 1,16 млрд. грн.

Кошти виконавчого збору спрямовуються у рівних частинах по 50% до загального і спеціального фондів Державного бюджету України.

Щодо діяльності приватних виконавців протягом 2024 року підлягало примусовому виконанню 1,1 млн виконавчих документів, з них приватними виконавцями **фактично виконано 223 169 виконавчих проваджень та стягнуто 9,3 млрд грн**, що свідчить про те, що діяльність в сфері примусового виконання рішень приватними виконавцями є критично важливою для ефективного виконання судових рішень та функціонування економіки.

Крім того, приватні виконавці, як суб'єкти незалежної професійної діяльності, перебувають на загальній системі оподаткування, що передбачає сплату податку на доходи фізичних осіб у розмірі 18%, військового збору – 5% та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – 22%, які обчислюються від оподаткованого доходу та, залучаючи найманих працівників (помічників і діловодів), створюють сотні робочих місць, і **як роботодавці сплачують заробітну плату, відповідні податки та збори до державного бюджету.**

Ефективність роботи приватних виконавців та суттєвий внесок у функціонування економіки держави пов'язані із фінансовою складовою і визначається по трьом основним критеріям:

стягнення заборгованості на користь фізичних та юридичних осіб;

сплата податків та інших обов'язкових платежів до бюджету;

повне самозабезпечення діяльності без залучення жодних бюджетних коштів.

У разі впровадження добровільного виконання рішень показники стягнення виконавчого збору за відповідні роки значно знизяться, що вплине на недоотримання запланованих надходжень до Державного бюджету України, а також, враховуючи можливе ймовірне зловживання правом на добровільне виконання боржником у виконавчому провадженні, негативно вплине на всю систему примусового виконання рішень в Україні.

Також, важливим є те, що **початком примусового виконання рішень є – саме винесення виконавцем постанови про відкриття виконавчого провадження**, з чого видно, що можливий строк на самостійне/добровільне/добросовісне виконання судового рішення спливає в день відкриття виконавчого провадження і винесення виконавцем в день відкриття виконавчого провадження постанови про стягнення виконавчого збору/основної винагороди приватних виконавців є **встановленою державою складовою процедури виконавчого провадження, що гарантує ефективне здійснення виконання рішення суду боржником за допомогою стимулювання боржника до намагання виконати виконавчий документ самостійно до відкриття виконавчого провадження у зв'язку з імовірністю стягнення відповідної суми у випадку примусового виконання.**

Зважаючи на викладене вище, просимо врахувати позицію Асоціації приватних виконавців України при розгляді Комітетом законопроектів.

У сучасних умовах реформування системи примусового виконання рішень в Україні вважаємо вкрай недоцільним повернення до практик, які вже виявили свою неефективність, не гарантують реального захисту прав учасників виконавчого провадження та сприяють затягуванню процесу виконання судових рішень. Особливо неприпустимим є відновлення або впровадження правових підходів, що мають пострадянське походження, не відповідають сучасним європейським стандартам та суперечать курсу України на правову інтеграцію з ЄС. (https://drive.google.com/file/d/1c0TA5PnCtABwIDqJ9okKjCd_nJdjfBQE/view). – 2025. – 15.12).

Захист прав осіб, визнаних судом недієздатними

Матеріал на сайті «Українські правозахисні ініціативи»

Пропозиції ГО «Українські правозахисні ініціативи» Комітету Верховної Ради України з питань правової політики до законопроектів № 13354 і № 13355

Громадська організація «Українські правозахисні ініціативи» (далі – УПІ) має багатолітній досвід діяльності в правозахисній сфері, зокрема недієздатних осіб. Підтримуємо прийняття важливих змін, які містяться в проектах законів України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними» (№ 13354) і «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо вдосконалення захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними» (№ 13355), зокрема розширення права недієздатних осіб на звернення до суду щодо звільнення опікуна від його повноважень, унормування проведення судовопсихіатричної експертизи під час розгляду справ про продовження статусу недієздатності, узгодження законодавчих норм тощо.

Позиція УПІ є наступною: інститут недієздатності потребує не точкових, а кардинальних змін, враховуючи рекомендації міжнародних організацій і сучасні світові тенденції у сфері захисту прав людини. Комітет з прав осіб з інвалідністю минулого року у Заключних зауваженнях щодо об'єднаних другого і третього періодичних звітів України (CRPD/C/UKR/CO/2-3) чітко висловив позицію щодо необхідності скасування всіх законів та практик щодо замісного прийняття рішень і ті, що заперечують повну дієздатність осіб з інвалідністю, та запровадження механізмів підтримуваного прийняття рішень.

Водночас, розуміючи можливість змін в межах проголосованих у першому читанні законопроектів, просимо звернути увагу на наші пропозиції, які ґрунтуються на багатолітньому досвіді моніторингу прав людини, зокрема недієздатних осіб, в місцях несвободи та взаємодії їх з органами опіки і піклування:

1. Категорично не погоджуємося із запропонованими змінами частини 6 статті 300 ЦПК, якою встановлюється, що «строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом з урахуванням рекомендацій щодо тривалості психічного розладу, викладених у висновку судовопсихіатричної експертизи». Відповідно до такого формулювання основним аргументом для прийняття рішень щодо дієздатності людини є висновок судово-психіатричної експертизи, який хоч і враховує окремі соціальні аспекти, але є суто медичною процедурою і документом.

Вважаємо ці зміни кроком назад, оскільки вони є поверненням до медичного підходу, який не враховує можливості відновлення і набуття навичок самостійного функціонування, тож і прийняття рішень з підтримкою. Наразі в Україні відбувається перехід від медичної моделі інвалідності до соціальної з урахуванням Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я. Запропонована норма суперечить сутності такого підходу і не сприяє захисту прав цієї вразливої категорії осіб. Ми свідомі, **що процедура продовження статусу недієздатної особи потребує змін і спрощення, але її не можна ставити у залежність від висновку лікарів та експертів, що вже було в нашій історії.**

2. Вважаємо за необхідність уточнити запропоновані зміни до пункту 2 статті 299 ЦПК. У пункті 7 статті 300 ЦПК йдеться про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною. Досліджуючи судову практику розгляду таких справ, УПІ стало відомо, що часто за проведення судово-психіатричної експертизи оплачують заявники. За рішенням суду судові витрати у таких справах як правило покладаються на рахунок держави. Однак відсутній механізм повернення витрат за клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною. Тому серед справ, судові витрати яких відносяться на рахунок держави, має бути і така категорія справ.

Також важливо узгодити цю статтю із Законом України «Про судовий збір». Тож пропонуємо пункт 2 статті 299 викласти в такій редакції:

«Судові витрати, пов'язані з провадженням справи про поновлення цивільної дієздатності, визнання фізичної особи недієздатною або обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, продовженням строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною або про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, відносяться на рахунок держави».

3. Також принципово важливим є потреба змінити формулювання запропонованої проєктом закону № 13354 статті 79-1.

Повністю підтримуємо необхідність запровадження дієвого контролю за здійсненням опіки та піклування над особами, визнаних судом недієздатними або цивільна дієздатність яких обмежена, якого наразі фактично не існує.

Однак запропонована редакція передбачає контроль за діяльністю опікуна або піклувальника лише у разі встановлення судом зобов'язання для органу опіки та піклування здійснювати.

Пропонуємо статтю 79-1 викласти в такій редакції:

«З метою захисту прав та законних інтересів осіб, визнаних судом недієздатними або цивільна дієздатність яких обмежена, органи опіки і піклування здійснюють контроль за діяльністю опікунів і піклувальників повнолітніх осіб у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України».

Будемо щиро вдячні за ознайомлення з пропозиціями УПП і сподіваємося, що проєкти законів № 13354 і № 13355 будуть прийняті з урахуванням прав та інтересів недієздатних осіб і осіб, дієздатність яких обмежена. (<https://uhri.com.ua/download/vyh-42-vid-17-09-komitet-vru-pravova-polityka-upi.pdf>). – 2025. – 17.09).

ЕКОНОМІЧНА ТА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА

Контроль за виробництвом та обігом тютюнової сировини

Матеріал на сайті «Європейська Бізнес Асоціація»

Інформаційна довідка щодо законопроєкту № 14245

Європейська Бізнес Асоціація проаналізувала положення законопроєкту № 14245 від 25 листопада 2025 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо підвищення ефективності контролю за виробництвом та обігом тютюнової сировини» та звертає увагу на низку системних ризиків, які можуть негативно вплинути на бізнес.

Ключові застереження бізнесу:

Обмеження конкуренції та втручання у ринкові механізми

Законопроєкт передбачає запровадження обов'язку першочергового використання тютюнової сировини українського походження. Такий підхід обмежує свободу вибору постачальників, створює преференції окремим учасникам ринку та суперечить принципам ринкової економіки. Існує ризик штучного завищення цін на сировину та зростання собівартості готової продукції.

Юридична невизначеність

Поняття «першочергового використання» не має чіткого визначення та може трактуватися як фактичний обов'язок використовувати 100 % сировини українського походження незалежно від її якості чи доступних обсягів.

Невідповідність Конституції України та законодавству про захист конкуренції

Положення законопроекту суперечать:

- статті 42 Конституції України щодо захисту конкуренції;
- нормам Закону України «Про захист економічної конкуренції» в частині заборони антиконкурентних дій органів влади та створення дискримінаційних умов для суб'єктів господарювання.

Порушення міжнародних зобов'язань України

Запропоновані норми не відповідають Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, положенням ГАТТ 1994 та Угоді TRIMs COT, які забороняють встановлення вимог щодо обов'язкового використання вітчизняної сировини як умови виробництва.

Ігнорування кліматичних, безпекових та виробничих ризиків

Законопроект не враховує:

- кліматичні ризики (посухи, повені, заморозки);
- можливі форс-мажорні обставини в умовах воєнного стану;
- специфіку вирощування та якості тютюнової сировини, необхідної для промислового виробництва.

Це створює ризик зупинки виробництва у разі відсутності сировини необхідної якості.

Ризики для якості та конкурентоспроможності продукції

Міжнародні виробники використовують сировину, яка відповідає чітким стандартам якості (вміст нікотину, вологість, смакові характеристики, показники горіння). На сьогодні відсутня підтверджена інформація щодо можливості стабільного забезпечення таких стандартів за рахунок вітчизняної сировини.

Надмірне регуляторне навантаження та дублювання контролю

Законопроект пропонує запровадити додаткову систему контролю та простежуваності тютюнової сировини (маркування, GPS-трекінг, розширення еАкцизу, нові реєстри), попри те що чинне законодавство вже передбачає ефективні механізми контролю з боку ДПС, включно з відеоспостереженням, звітністю та контрольними постами.

Запровадження нових вимог без оцінки ефективності чинних інструментів:

- збільшить операційні витрати бізнесу;
- не має визначених джерел фінансування;
- створює ризики для безперервності виробництва.

У разі ухвалення Законопроекту в запропонованій редакції існує ризик:

- скорочення внутрішнього виробництва тютюнових виробів;
- втрати робочих місць;
- зменшення податкових надходжень;
- переорієнтації ринку на імпорт готової продукції.

Європейська Бізнес Асоціація **не підтримує законопроект № 14245 у чинній редакції** та закликає до його доопрацювання з урахуванням позиції бізнесу, принципів конкурентної економіки та міжнародних зобов'язань України. (<https://eba.com.ua/informatsijna-dovidka-shhodo-zako№proyektu-14245/>). – 2025. 15.12).

Управління ризиками затоплення та забезпечення участі України у Механізмі цивільного захисту ЄС

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Правовий висновок до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо управління ризиками затоплення та забезпечення участі України у Механізмі цивільного захисту Європейського Союзу» (реєстр. № 13418 від 25.06.2025)

8 листопада 2024 року НААУ вже публікувала висновок до подібного за змістом проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям та ліквідації їх наслідків, формування фонду захисних споруд цивільного захисту, створення класів та центрів безпеки» (реєстр. № 11345 від 17.06.2024), який був відкликаний у червні 2025 року (<https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%97%D0%9F%2011345.pdf>). На жаль, більшість зауважень залишилися не врахованими. Аналіз мети, об'єктів, цілей та завдань Механізму цивільного захисту Союзу, проєкту Закону, а також чинного законодавства у частині правового регулювання цивільного захисту та запровадження міжсекторального підходу «єдине здоров'я» свідчать про невирішення поставлених перед проєктом Закону питань, ба більше, запровадження певної плутанини у частині органу, що приймає рішення про міжнародну залученість.

Продовжуємо наполягати, що проєктом Закону слід внести зміни до Кодексу цивільного захисту України та розширити термінологічний словник, як це вказано у рішенні № 1313/2013/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 грудня 2013 року про Механізм цивільного захисту Союзу:

«лихо» означає будь-яку ситуацію, яка має або може мати серйозний вплив на людей, навколишнє середовище або майно, включаючи культурну спадщину;

«реагування» означає будь-яку дію, здійснену на запит про допомогу в рамках Механізму Союзу у випадку неминучої катастрофи, або під час чи після катастрофи, з метою усунення її негайних негативних наслідків; «готовність» означає стан готовності та спроможності людських і матеріальних ресурсів, структур, громад та організацій, що дозволяє їм забезпечити ефективне швидке реагування на катастрофу, досягнутий у результаті завчасно вжитих заходів;

«запобігання» означає будь-яку дію, спрямовану на зменшення ризиків або пом'якшення негативних наслідків НС для людей, довкілля та майна, включаючи культурну спадщину; «раннє попередження» означає своєчасне та ефективне надання інформації, що дозволяє вжити заходів для уникнення або зменшення ризиків і негативних наслідків НС, а також для забезпечення готовності до ефективного реагування;

«модуль» означає самодостатню й автономну, заздалегідь визначену, орієнтовану на завдання і потреби структуру сил і засобів держав-членів або мобільну оперативну групу держав-членів, що є комбінацією людських і матеріальних ресурсів, яка може бути описана з погляду її здатності до втручання або завдання (завдань), які вона здатна виконувати;

«оцінка ризиків» означає загальний міжгалузевий процес ідентифікації, аналізу та оцінки ризиків, що здійснюється на національному або відповідному субнаціональному рівні;

«спроможність управління ризиками» означає здатність держави-члена або її регіонів зменшувати, адаптуватися або пом'якшувати ризики (наслідки та ймовірність виникнення НС), визначені під час оцінки ризиків, до рівнів, які є прийнятними для цієї держави-члена. Спроможність управління ризиками оцінюється з погляду технічної, фінансової та адміністративної спроможності здійснювати адекватні: (а) оцінки ризиків;

(b) планування управління ризиками для запобігання та забезпечення готовності та (c) заходи із запобігання ризикам та забезпечення готовності до них;

«підтримка приймаючої країни» означає будь-які дії, що вживаються на етапах готовності та реагування країною, яка отримує або надсилає допомогу, або Комісією для усунення передбачуваних перешкод для міжнародної допомоги, що пропонується через Механізм Союзу. Вона включає підтримку з боку держав-членів для сприяння транзиту цієї допомоги через їхню територію;

«спроможність реагування» означає допомогу, яку може бути надано через Механізм Союзу за запитом;

«матеріально-технічна підтримка» означає необхідне обладнання або послуги, необхідні групам експертів* для виконання їхніх завдань, зокрема зв'язок, тимчасове житло, харчування або внутрішній транспорт.

Крім термінологічного доповнення, проєкт Закону не враховує таких аспектів Механізму Союзу, як захист людей, навколишнього середовища та майна, включаючи культурну спадщину. Зокрема, у проєкті деталізуються повноваження компетентних органів лише щодо удосконалення управління ризиками затоплення. Проте не проведено паралелей та не враховано, що саме стратегічна екологічна оцінка, оцінка впливу на довкілля, інтегрований дозвіл покликані виявити ризики потенційних лих і планувати заходи для відвернення від таких або готовність таких незалежно від джерела їхнього виникнення природного чи техногенного, соціального чи воєнного характеру.

Знову ж таки поза увагою залишається захист людей, оскільки вимагає взаємодії ДСНС із органами Держпродспоживслужби (санітарне та ветеринарне законодавство), Державною екологічною інспекцією, центрами громадського здоров'я. Адже саме попередження погіршення стану здоров'я людей є складовою екологічної безпеки, яка входить у цивільну безпеку. А ризикам у чинному Кодексі цивільного захисту присвячено лише питання пожеж.

З огляду на вищенаведене НААУ вважає, що аналізований проєкт Закону потребує суттєвого доопрацювання до представлення його до другого читання з урахуванням вимог до організації Механізму цивільного захисту Союзу на рівні з вимогами ЄС для того, щоб закон виконав поставлену перед ним мету.

Нагадаємо, що Україна ратифікувала Угоду між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом – з іншої, щодо участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу, вчинену 20 квітня 2023 року в м. Києві, яка набирає чинності з останньої дати, коли сторони повідомлять одна одну про завершення внутрішніх процедур, необхідних для набрання нею чинності (набрав чинності у грудні 2023 року). Відповідно до Угоди Україна бере участь у МЦЗС та його діяльності згідно з умовами, викладеними в Протоколі III, а також відповідно до умов, викладених у цій Угоді та Рішенні № 1313/2013/EU.

Умови, що застосовуються до подання, оцінки та відбору заявок відповідними установами, організаціями та особами України, є такими самими, як і ті, що застосовуються до відповідних установ, організацій та осіб держав – членів Союзу, включаючи щодо дотримання обмежувальних заходів Європейського Союзу 5.

Україна вже є учасником Механізмів цивільного захисту Союзу та бере участь у цій процедурі через єдину державну систему цивільного захисту – сукупність органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту.

*Комісія може відбирати, призначати і направляти групу експертів, що складається з експертів, наданих державами-членами: (a) у випадку катастрофи за межами Союзу, як зазначено у статті 16(3); (b) у випадку катастрофи в межах Союзу, як зазначено в статті 15(5); (c) за запитом на

проведення превентивної експертизи відповідно до статті 5(2); або на запит щодо експертизи готовності відповідно до статті 13(3). Експерти з Комісії та інших служб Союзу можуть бути включені до складу групи з метою надання підтримки групі та сприяння зв'язку з ERCC. Експерти, відряджені УКГП або іншими міжнародними організаціями, можуть бути включені до складу групи з метою посилення співпраці та сприяння проведенню спільних оцінок. (https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/ZP_13418.pdf). – 2025. – 04.12).

Правові питання у сфері питного водопостачання та водовідведення

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Правовий висновок до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення норм законодавства у сфері питного водопостачання та водовідведення» (реєстр. № 13578 від 31.07.2025)

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення норм законодавства у сфері питного водопостачання та водовідведення» спрямований на систематизацію та розширення повноважень органів державної влади у сфері питного водопостачання та водовідведення. Зокрема, уточнюється порядок технічного оцінювання об'єктів водопостачання, приєднання до мереж і надання тимчасових відступів від якості води, а також вводяться інструменти регулювання нецентралізованого водовідведення. Зміни переважно технічні та організаційні, спрямовані на заповнення прогалин у чинних законах. Однак низка формулювань потребує уточнення, щоб уникнути правової невизначеності, колізій та дублювання нормативно-правових актів з огляду на таке.

1. Запропонована редакція статті 10 ЗУ «Про питну воду та питне водопостачання» проєкт Закону містить надмірну деталізацію, у той час як «затвердження порядків», які пропонується делегувати Кабінету Міністрів, є виключно підзаконною сферою, що зі свого боку може призвести до дублювання у системі регулювання.

2. Зауважуємо, що ані запропонована редакція проєкту Закону, ані законодавство загалом не мають чіткого визначення терміна «тимчасовий відступ», у тому числі й у Законі України «Про питну воду та водопостачання», що зі свого боку створює низку ризиків, зокрема:

– відсутність визначення, що саме законотворець має на увазі, застосовуючи термін «тимчасовий відступ»: зміну стандартів, зниження якості або обсягу допустимих перевищень норм, за яких обставин та на які терміни впроваджується тимчасовий відступ, створює ризики юридичної невизначеності. Також відсутня межа між тимчасовим відступом та порушенням санітарного законодавства, зокрема, допустимого ступеня погіршення якості води, об'єктів, на які він може поширюватися та підстав запровадження;

– як наслідок, виникають ризики забезпечення санітарно-епідеміологічної безпеки. Оскільки Закон стосується питної води, яка має прямий вплив на здоров'я населення, відсутність чітких юридичних термінів може дозволити застосовувати відступи при критичних перевищеннях небезпечних показників (нітрати, колі-індекс, важкі метали); надати підприємствам можливість довго працювати у режимі відступу, а не ліквідувати причини проблеми; створити загрозу спалахів інфекційних захворювань (зокрема у військових умовах);

– такі прогалини несуть також ризики невідповідності запропонованих законодавчих змін європейським директивам, зокрема: Директиві (ЄС) 2020/2184, відповідно до якої чітко визначено механізми відступів за строками, запроваджено суворий контроль якості питної води; передбачено

регулярне інформування споживачів про стан питної води та чітко визначено обмеження щодо показників, відступ від яких заборонений;

– також дуже важливим елементом, який несуть у собі запропоновані зміни щодо «тимчасових відступів», є ризик для споживачів щодо порушення прав на зменшення оплати за послуги у період відступу та прав на отримання достовірної, повної та своєчасної інформації про стан питної води.

У зв'язку із цим пропонуємо доповнити статтю 1 Закону визначенням терміна «тимчасовий відступ», який викласти у такій редакції:

«тимчасовий відступ від вимог до якості питної води – це встановлений у передбачених у законі випадках дозвіл, що надається уповноваженим органом на обмежений строк у разі аварії, надзвичайної ситуації, пошкодження або технічної неспроможності систем централізованого питного водопостачання забезпечити дотримання встановлених нормативів якості води, за умови відсутності загрози життю та здоров'ю населення, обов'язкового здійснення заходів щодо усунення причин відхилення та забезпечення інформування споживачів про характер і строк такого відступу».

3. У запропонованій редакції статті 6 ЗУ «Про водовідведення та очищення стічних вод» у визначенні відсутній аспект санітарно-епідеміологічних вимог, хоча діяльність потенційно створює такі ризики, в зв'язку з чим, пропонуємо у визначенні додати фразу:

«...з дотриманням вимог законодавства у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення.» Та викласти цю статтю в такій редакції:

«нецентралізоване водовідведення – діяльність із збирання, транспортування та/або очищення і скидання стічних вод від окремих споживачів, які технічно не пов'язані із системою централізованого водовідведення за допомогою систем водовідведення або окремих споруд, з дотриманням вимог законодавства у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення.»

Крім того, з метою врахування відповідності проєкту Закону Європейським Директивам та стандартів ЄС, а також зобов'язанням за Угодою про асоціацію з ЄС пропонуємо також:

1. Передбачити норми про інформування споживачів про відступи від якості води (директива 2020/2184);

2. Ввести базові показники очищення стічних вод відповідно до Директиви 91/271/ЄЕС.

Висновок: проєкт Закону спрямований на важливе та своєчасне вдосконалення регулювання сфери водопостачання і водовідведення. Він містить низку позитивних нововведень, зокрема щодо методик ризик – орієнтованого управління, технічної оцінки об'єктів, обліку стічних вод та формування енергетичних витрат.

Разом із тим, проєкт Закону потребує доопрацювання з метою:

- усунення юридичної невизначеності,
- забезпечення відповідності європейським директивам,
- гарантування санітарно-епідеміологічної безпеки,
- уточнення повноважень органів влади,
- встановлення чітких вимог до тимчасових відступів та нецентралізованих систем.

Прийняття проєкту Закону в доопрацьованому вигляді сприятиме посиленню водної безпеки, наближенню України до стандартів ЄС та підвищенню якості послуг для населення. (https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/ZP_13578.pdf). – 2025. – 02.12).

ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА НБУВ

**ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ:
ГРОМАДСЬКЕ ОБГОВОРЕННЯ
/ моніторинг інформаційного поля /**

№ 12 (грудень 2025)

Укладачі:

Н. Іванова (відповідальна за випуск),
О. Гаранін, О. Карашук, С. Юхно.

Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.